

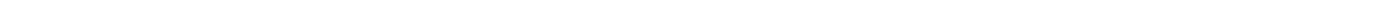


Rapport

Barns förståelse av begreppet ”pengar”

En jämförelse mellan 8-9-åringar i Sverige och i Österrike

PATRIK HERNWALL
INGA-LILL SÖDERBERG



Barns förståelse av begreppet ”pengar”

En jämförelse mellan 8-9-åringar
i Sverige och i Österrike

PATRIK HERNWALL
INGA-LILL SÖDERBERG

Rapport
TRITA-ABE-RPT-2118
KTH, 100 44 Stockholm

Innehåll

Studiens bakgrund.....	5
Litteratur om barn och pengar	6
Metod	8
Barns tankar om pengar	11
Vad är det första du tänker på när du hör ordet "pengar"?	11
Vi låtsas att du träffar någon som kommer från ett land där det inte finns några pengar. Hur skulle du förklara för dem vad pengar är?	13
Har du någonsin själv köpt något?	16
Vilka olika sätt finns det att betala för saker som du vill ha?	18
Om varors olika pris	19
Pratar ni om pengar i er familj? och Är pengar viktigt?	22
Har du egna pengar?.....	26
Sparar du pengar själv?	27
Diskussion.....	29
Reflektion kring upplägget.....	29
Centrala resultat	31
Fortsatta studier	32
Litteratur	34

Studiens bakgrund

I Sverige har docent Patrik Hernwall vid Stockholms universitet (Institutionen för data- och systemvetenskap) och docent Inga-Lill Söderberg vid KTH (Avdelningen för fastighetsföretagande och finansiella system) studerat barn och ungas förståelse för privatekonomi med utgångspunkt i ett barnperspektiv (dvs med frågan Vad förstår barn? snarare än Vad bör barn kunna?), vilket rapporterats i tre svenskspråkiga rapporter (Hernwall, Hullgren, & Söderberg, 2017 och 2018; Hernwall & Söderberg, 2018) och två fackgranskade publicerade vetenskapliga artiklar (Hernwall & Söderberg, 2019 och 2020). Söderberg deltog under 2019 i ett möte i Wien, Österrike, arrangerat av European Savings Banks Group (ESBG). Vid detta möte presenterades resultat från de svenska studierna och kontakter knöts med andra forskare med liknande intresse för hur unga lär om pengar och ekonomi. Gemensamt för flera länders representanter var ett särskilt fokus på digitaliseringens effekter genom betalmedlens förändring. Medan Sverige är ett av de länder där förflyttningen mot ett kontantlöst samhälle gått snabbt, så vittnade representanter för flera andra länder om hur fysiska betalmedel där fortfarande är dominerande.

Vid mötet deltog också professor Bettina Fuhrmann, Director of the Institute for Business Education, Vienna University of Economics and Business (Wirtschaftsuniversität Wien). Professor Fuhrmann tog kontakt med den svenska forskargruppen med en önskan om samverkan kring en studie om barns förståelse av pengar som jämförde de två sammanhangen: traditionella betalmedel – digitala betalmedel (pengar). En fråga för forskarna i de två länderna är om det finns några skillnader mellan de två kontexterna. Lika viktigt är att förstå mer om den mer generella frågan om hur barn förstår pengar, ett område som ännu saknar djup kunskap (publicerade fackgranskade forskningsstudier). En sådan förståelse torde vara en förutsättning till exempel vid utformning av utbildningsprogram och information till barn i olika åldrar.

Den svenska studien, som avser ta fram kunskap från Sverige (ett sammanhang där digitala pengar är ”det vanliga” i hushållens vardagsekonomi), har delfinansierats av Finansinspektionen. Den svenska Finansinspektionen har ett uppdrag avseende konsumentskydd och som en del av detta arbetar Finansinspektionen också med privatekonomisk

utbildning och finansiell folkbildning. I samarbetet med Finansinspektionen ingår att jämföra intervjuerna med de svenska barnen med material från Österrike. Detta material är dock framtaget av forskare i Österrike och är inte del i vad som finansierats från den svenska Finansinspektionen. Materialet från Österrike är insamlat på plats och de svenska forskarna har tagit emot ett färdigt material för jämförande analys.

Forskarna i Sverige och Österrike har tillsammans formulerat en övergripande fråga för samarbetet: *Hur förstår barn i åldrarna 8 till 9 år, i Sverige och i Österrike, fenomenet ”pengar”?* Två speglade delstudier har genomförts (i Sverige och i Österrike) och resultaten av dessa redovisas i denna rapport.

Litteratur om barn och pengar

Det finns relativt begränsad aktuell forskningslitteratur som fokuserar hur barn uppfattar pengar och ekonomi och hur barns förståelse av ekonomi utvecklas. Det ska ses i perspektiv av den snabba utvecklingen av ny teknik och av digitalisering liksom av snabb tjänsteutveckling inom finansområdet.

Bland tidiga empiriska arbeten kan nämnas Schug & Birkey (1985) som kategoriserade 70 intervjuade förskolebarns utsagor om ekonomi som antingen oreflekterade resonemang eller som framväxande resonemang. De konstaterar att utveckling av ekonomisk förståelse hänger nära samman med kognitiv utvecklingsteori, som bland annat beskriver hur abstrakt tänkande och konsekvenstänkande är förmågor som successivt utvecklas hos den växande individen. Författarna pekar också på att barnens förståelse av ekonomi till viss del påverkas av barnens upplevelser. De föreslår att utvecklingen av barns ekonomiska resonering kan stärkas genom att barnen får chans till egna personliga ekonomiska upplevelser, som t.ex. vid simuleringar i klassrummet av närliggande ekonomiska vardagssituationer samt studiebesök (i artikelns samtid fysiska, men nu kanske också virtuella studiebesök skulle kunna fylla den lärande funktionen). Sosin *et al.* (1997) studerade experimentellt barns utveckling av förståelse av ekonomiska begrepp inom fyra olika områden: basala begrepp; ekonomiska system; marknader och priser; och makroekonomi och internationell ekonomi. Amerikanska skolelever i flera skolklasser delades in i: a) en testgrupp där läraren fick studera didaktik för undervisning i privatekonomi och; b) en

kontrollgrupp där lärarna inte hade denna kunskap. Forskarna gjorde före- och eftermätningar av elevernas begreppsförståelse och kontrollerade också för kön och socioekonomisk situation. Resultaten visar att satsning på utbildning av lärare i hur ekonomiundervisning kan bedrivas har effekten att barnens lärande förstärks. I Sverige har Näsman & von Gerber (2003) beskrivit barndomens väg ”från spargris till kontokort” som en del av forskningsprojektet För liten för pengar, vid Linköpings universitet. Författarna intervjuade barn och beskriver hur barns begreppsvärld utvecklas med fokus på hur ekonomisk förståelse växer fram. Rapporten är också en beskrivning av barnens upplevda verklighet som en del av familj och samhälle och uttrycker i det en samtid ur ett barnperspektiv.

När det gäller nyare studier visar Kaiser *et al.* (2020), i en metaanalys som omfattade 75 studier med 160.000 deltagare i olika åldrar, att utbildningsprogram som syftar till att öka individens ekonomiska kunskap har samma tydliga positiva effekter som program i t.ex. matematik och läsförståelse, områden som är väl studerade. Vi vet alltså rimligt säkert att utbildning har avsedd effekt. Och eftersom internationella studier visar att vuxna med lägre ekonomisk begreppskunskap och sämre räknefärdighet sparar mindre, planerar mindre för pensionen, betalar högre avgifter för olika finansiella tjänster och oftare har problem med bolån och amorteringar (Agarwal *et al.*, 2010; Agarwal *et al.*, 2009; Gerardi *et al.*, 2013; Lusardi, 2015; Lusardi & Tufano, 2015; Stango & Zinman, 2011) är det lika rimligt att ta frågan om hur barn förstår ekonomi och hur deras lärande kan stöttas på största allvar. Samtidigt finns det ännu för lite forskning om hur barn idag förstår ekonomiska grundbegrepp och ekonomiskt tänkande för att kunna dra några slutsatser om effektiviteten i olika internationellt studerade program inom skolan (Suiter & Meszaros, 2005; Sherraden *et al.*, 2011; Collins & Odders-White, 2015). Det saknas också aktuell forskning om hur barn lär sig om ekonomi (Danes & Haberman, 2007), vilket naturligtvis skapar problem med att utveckla en didaktik för detta specifika kärninnehåll. Skälet att löpande genomföra studier av barns förståelse av ekonomiska begrepp är att samhället förändras och den kontext där barnens lärande sker utvecklas löpande.

I den svenska skolan är det inom hem- och konsumentkunskap (HKK) som privatekonomi och konsumentkunskap ingår i undervisningen i årskurs 4-9. I gymnasieskolan sker för området relevant undervisning dels inom

samhällskunskap (begreppskunskap) och dels inom matematik (räkneförmåga). För de mindre barnen i årskurs 1-3 saknas direktiv från skolmyndigheten om undervisning om pengar och ekonomi. De barn som beskrivs i denna rapport är 8-9 år, vilket innebär att de går i de lägsta skolklasserna. De svenska barnen har inte privatekonomi på schemat, medan de österrikiska barnen blivit bekanta med det generella ämnesområdet (Sachunterricht, som kan översättas som mer naturvetenskapligt) vilket inbegriper att erövra grundläggande kunskaper om ”arbete och inkomst”. Lärare till de elever som ingått i studien i Österrike angav att dessa ämnen tyvärr ofta är de som bortprioriteras till förmån för t ex matematik om det inte finns tillräckligt med tid, vilket nu under pandemin varit ett särskilt tydligt problem. Så vi kan inte säkert veta hur mycket grundläggande kunskap om arbete och inkomst som de österrikiska eleverna får ta del av.

Metod

Totalt har 40 barn i åldrarna 8 till 9 år intervjuats individuellt. De 20 intervjuerna i Österrike genomfördes under mars 2021, alla på en och samma skola, av en lärare på skolan. Eleverna kommer från två olika klasser, där läraren undervisar några av dem. De 20 intervjuerna i Sverige genomfördes av en och samma forskare (en av författarna till denna rapport) via videokonferenssystemet zoom, fördelat på tre skolor. Intervjuerna spelades in och transkriberades ordagrant. Intervjuerna med de österrikiska barnen har översatts från tyska till svenska.¹ Intervjuerna tog 10 till 20 minuter att genomföra.

De österrikiska barnen bor i centrala Wien i ett område där en stor majoritet är födda i Österrike, och går i en 1-4 skola med ca 170 elever. De svenska barnen kommer alltså från tre olika skolor. Skola 1 (S1) är en F-3 skola med cirka 160 elever och ligger i en stadsdel som är del av stor-Stockholm, där en övervägande majoritet är födda i Sverige. Skola 2 (S2) ligger även den i stor-Stockholm, men är F-9 skola med omkring 700 elever. Här är den stora majoriteten av medborgarna födda i annat land än Sverige.

¹ I ett första steg gjordes en automatisk översättning från tyska till svenska via google translate. Den svenska texten har sedan granskats visavi den tyska originaltranskriptionen (korrigerats och kommenterats) av en person med tyska som modersmål.

Skola 3 (S3) är en F-6 skola i utkanterna av stor-Göteborg med lite drygt 400 elever, där en övervägande majoritet är födda i Sverige.

Tabell 1. Studiens informanter.

Österrike	Tyska	Ö	Mars 2021	20 (Ö:1-Ö:20)
Sverige	Svenska	S1	November 2020	9 (S1:1-S1:9)
Sverige	Svenska	S2	Januari 2021	7 (S2:1-S2:7)
Sverige	Svenska	S3	April 2021	4 (S3:1-S3:4)

Vid presentationen av citat från barnen kommer dessa att presenteras som t.ex. S1:2, vilket skall läsas som Skola 1, barn 2. I de citat där intervjuaren är närvarande, kommer hen att benämnas ”Int”. Barnens kön anges inte, då det inte är av relevans för denna studie.

Intervjuerna genomfördes utifrån en intervjuguide (se nedan), vilken utarbetats i dialog mellan forskarna i Sverige och Österrike. Intervjuguiden följdes, men där ordningen i frågorna kunde variera beroende av hur intervjun utvecklades. Kodningen av intervjuerna har följt intervjuguidens frågor, i programvaran MAXQDA. Vi kommer med det att redovisa svar för respektive fråga (inklusive följdfrågor), och där det framkommer mer genomgående skillnader i svaren mellan de svenska och de österrikiska barnen, kommer detta att redovisas. Även unika svar som bryter mönster kommer att uppmärksammas, där det är fyller en funktion visavi det övergripande intresset för denna rapport: Hur förstår barn i åldrarna 8 till 9 år, i Sverige och i Österrike, fenomenet ”pengar”?

Intervjuguide:

1. Vad är det första du tänker på när du hör ”pengar”?
2. Vi låtsas att du träffar någon som kommer från ett land där det inte finns några pengar. Hur skulle du förklara för dem vad pengar är?
 - a. Hur skulle du förklara för dem vad pengar används till?
3. Har du någonsin själv köpt något?
 - a. Hur betalade du?

- b. Var fick du pengar från?
 - c. Varifrån får dina föräldrar pengar och varför? Hur?
4. Vilka olika sätt finns det att betala för saker som du vill ha?
5. Om varors olika pris:
- a. Kickbike. Ca 5-600 kr. Varför kostar en kickbike det (5-600 kr)?



- b. Online nintendo spel. Ca 5-600 kr. Varför kostar ett nintendo det (5-600 kr)?



6. Pratar ni om pengar i er familj?
- a. Är pengar viktigt? Varför/varför inte?
 - b. Pratar du om pengar med dina vänner?
7. Har du egna pengar?
- a. Har du en mobiltelefon?
 - b. Har du ett betalkort?
8. Sparar du pengar själv?

- a. Hur sparar du?
- b. Vad är det du sparar till?
- c. Hur lång tid kommer det att ta?

Barns tankar om pengar

Med bas i intervjuguidens frågor, som här bildar underrubriker, kommer vi att presentera vilka olika typer av svar som barnen ger på frågorna.

Underlaget är inte av sådan karaktär att frekvenser är relevant (för det finns det andra studier att rådfråga), utan här är poängen att se just på vilka olika sätt barn i åldrarna 8 till 9 år kan tänka om pengar. Det är därför inte heller barnen som sådana som är intressanta, utan just att de blir s.a.s. vittnesmål om hur barn tänker.

Vad är det första du tänker på när du hör ordet "pengar"?

Några exempel på barnens svar (Sverige och Österrike)

- Ja, man måste betala med pengarna, med euron och om det sägs något i kassan, måste man egentligen betala med pengarna där eller så kan du göra det med ett Bankomat kort. Ö:2
- När jag hör pengar säger jag: "Du kan köpa det här eller det där." Min mamma säger också så ibland, ja. Ö:6
- Det första som jag kommer att tänka på är att jag vill gå och handla direkt. [...] När det gäller pengar blir jag alltid mycket upphetsad eftersom jag också vill köpa en massa saker som är mycket dyra. Ö:17
- Att man inte, att man, kanske inte har så mycket pengar. Eller så kan man spara ihop till, en sak. Till exempel, en sak som är dyr. S3:2
- Eh, jag tänker, saker man får när man har, när man är, när man gjort något, och då får man lön för det. Alltså, å så kan man köpa saker för det. Saker som är bra för en, eller nåt. S2:7

- Ojdå, svårt. Mm. Jag tänker lite på att spara. S2:2
- Hur dom ser ut liksom. S1:7
- Jag vet inte, typ ... liksom när, mamma och pappa säger liksom att, de har lite ont om pengar. Det är inte direkt att de är fattiga, men jag tänker liksom att, de bara har hundra kronor. S1:4

På frågan ”Vad är det första du tänker på när du hör ordet ”pengar?”” kan vi se att barnens svar kretsar kring två övergripande teman; dels ett praktiskt tema, som handlar om vad pengar är eller hur de ser ut. Dels ett tema som kan benämnas ”pengars värde”, även om de själva ytterst sällan använder det begreppet utan snarare ger exempel på hur de själva värdesätter pengar. Vi börjar med det förra temat, vad pengar är.

Pengar är något konkret, där just mynt och sedlar, pengarnas olika färger och siffrorna (valörer) är vad barn spontant tänker på när de hör ordet ”pengar”.

Jag vet att det finns sedlar, mynt och cent. Jag vet också att det... jag vet att det finns 5 cent, 1 cent, 20 cent, 50 cent och 10 cent. Euromynten finns som 1 euro och 2 euro. De stora sedlarna finns som 5 euro, 10 euro, 100 euro, 20 euro och 500 euro. Ja och 50. (Ö:5)

Ett annat exempel på att pengar är något konkret, kommer från de barn som associerar till andra (privat)ekonomiska begrepp – även om de inte nödvändigtvis har förståelse för vad *dessa* begrepp står för.

S2:3: ... Ekonomi, liksom.

Int: Ekonomi. Oj. Det låter som ett krångligt begrepp. Vad betyder ekonomi, tycker du?

S2:3: Eh. Pengar, som ... jag vet inte riktigt. Men. Pengar typ.

Pengar kan alltså vara något konkret i två betydelser: Å ena sidan mynt och sedlar, å andra sidan en vokabulär. Även om det förra är mer frekvent bland de österrikiska barnen, förekommer det även bland de svenska barnen, varför det inte går att säga att det finns några sådana absoluta trender i

materialet. Noterbart är att endast ett av de österrikiska barnen associerar till betalkort, kreditkort eller liknande, däremot förekommer just "bankomatkort" frekvent hos de österrikiska barnen, men mer om det under rubriken "Har du egna pengar?".

Det andra temat på frågan om vad ordet "pengar" associerar till, är värdet av pengar. Detta värde framträder genom tre olika typer av förklaringar bland barnen. Pengar kan (i) vara något livsnödvändigt, som krävs för att kunna köpa mat, kläder och medicin. Men pengars värde kan också handla om (ii) att ha ett bra jobb, tjäna mycket pengar och kunna spara till eller köpa något som är dyrt. Här kan vi förstå pengar som en statusmarkör, ett resonemang som är mer förekommande hos de österrikiska barnen. Den tredje typen av förklaring handlar om att (iii) pengar gör det möjligt att värna och ta hand om andra. Det kan handla om att kunna köpa en present till ett syskon eller att bidra till det egna hemmet. Men det kan även handla om att skänka egna pengar till mer behövande:

Jag tänker på, som, alltså, fattiga barn, typ. Alltså, när jag får pengar, så brukar jag ge det till Röda Korset. (S2:1)

Pengar finns med andra ord i ett sammanhang. Detta sammanhang kan vara en önskan om att kunna köpa sig en ny mobiltelefon eller häst, eller en uppfattning om att pengar kan skapa trygghet genom att det då är möjligt att köpa mat. Sammanhanget kan också sträcka sig långt utanför det egna här-och-nu, där skänkta pengar kan bidra till andras överlevnad.

Vi låtsas att du träffar någon som kommer från ett land där det inte finns några pengar. Hur skulle du förklara för dem vad pengar är?

Några exempel på barnens svar (Sverige och Österrike)

- Pengar, alltså mynt, betyder att det finns så små euro och euro det är så stora euro. Och ja. [...] Ja, pengar betyder att det finns mynt. Det finns ett-mynt eller två-mynt eller tre-mynt eller tio-mynt eller femtio-mynt. Och det finns också tio-mynt och det finns euro, det finns fem-euro, 20 euro eller tio- euro och en-euro. Och femtio-euro. Och ja. [...] Ja, med

dem kan du helt enkelt, om du har ett bankomat kort kan du helt enkelt betala med bankomat kortet. Ö:2

- Med pengar köper man mat, livsmedel, kläder. Ö:5
- Och om, om du, om du går till en restaurang och vill äta, vill ha mat, om du inte har något att laga, något att laga mat, så går du och där behöver du pengar, dem betalar man med och om man, om man inte har pengar, då kan man inte leva. Ö:9
- Alltså, jag är inte så bra på att förklara pengar, men jag skulle säga att det är sedlar som inbyte. Eftersom förr bytte man till exempel 15 gäss istället för din ko och det var då pengar uppfanns och i och med det byter man helt enkelt bättre. Till exempel, när du går och handla, då tar du till exempel, du vill ha en Cola, du ger det och sedan berättar kassörskan att det kostar så och så mycket pengar, då måste du ha så mycket pengar, annars får du inte ta Colan. Ö:11
- Det finns sådana sedlar som är nästan som papper och mynt, de är guld eller silver. Och jag vet inte vad de gör sedlar av, men jag tror att de verkligen gör mynt av guld och silver. [...] Ibland kan man köpa med dem. Ibland kan man spendera dem. Köpa saker med dem. Man kan bara spara dem. Man kan göra vad man vill med dem. Men inte allt. Ibland kan man ... faktiskt får man inte kasta dem, för de är verkligen värda något. De är värda livet. Men inte så att om du slänger dem, kommer ditt liv vara över. Jag menar inte så. Utan om du inte längre har pengarna, dvs ingenting, kan du inte heller köpa något. Ingen mat, inga saker. Inget hus. Ingenting. Inget material för ett hus. Ingenting. Ö:13
- Pengar är när man köper böcker, köper kläder och alla människor gör något för att få pengar. Arbeta. Då får du pengar. Och du kan också bli tjänarinna/tjänsteflicka, då får du också pengar. På ett år, tror jag, hundra tusen euro. Miljarder euro. Ö:20
- Då skulle jag förklara. Det är någonting som. Då man har en, man har gjort ett jobb. Man gör, för, eh. Man jobbar, eh, för, då får att det skall

bli, funka, och, då får man pengar för att man har gjort det. Och, det är olika jobb som man får olika lön. Olika mycket pengar. Och så får man det, och då kan man köpa saker så att man kan leva, äta, och så. *S2:7*

- Dom kommer när man jobbar. Sedan får man pengar. Och den andra personen får lite mindre pengar. Sedan när den jobbar, får den pengar. Så det går hela tiden runt i världen. *S2:4*
- Man handlar med det. Typ eh. Om man har en lapp, så står det hur mycket pengar den kostar, eller, den lappen är värd, och så. Och typ, om man har en krona, med typ en siffra, en två-siffra på den. Så säger jag att den är värd två kronor. *S1:1*

Hur skulle du förklara vad pengar är, för en person som kommer från värld där det inte finns några pengar? När vi ställer en sådan fråga, är sannolikt ambitionen att få, i det här fallet barnet, att sätta sig själv, sin egen förståelse och sin egen värld i perspektiv. Men frågan kan också tolkas på ett betydligt mycket mer konkret sätt: ”någon kanske följde med mig, som pratade samma språk som den personen. Så kunde min kompis, förklara det för den andra personen.” (*S2:1*) Det är alltså viktigt att vi i ett samtal skapar en gemensam förståelse för vad det är vi pratar om, vilka våra förväntningar är på varandra, etc.

Men om vi istället tittar på hur barnen själva skulle välja att förklara vad pengar är, tänker de sig ofta att de skulle ge ett svar i konkret fysisk form, som att ”det finns, mynt, och det finns pengar utav papper. Och man har kort också. Ja, lite så.” (*S1:4*) och att ”Pengarna finns för att betala och köpa.” (*Ö:7*). I den österrikiska kontexten kan då pengar i form av sedlar och mynt stå för det gamla, medan betalkort för det moderna eller samtida:

Nu finns det ju liksom, som kort. Som man kan betala [med]. Men om det skulle vara förr i tiden, hade jag kanske förklarat, som, små runda, eller papperssaker. Antingen metallsaker, eller papperssaker. (*S1:8*)

Så långt alltså konkreta eller fysiska beskrivningar av vad pengar är. Ett annat sätt att förklara vad pengar är, är i vilket system som pengar ingår. Det är genom arbete som personer, och då vuxna, får sina pengar: ”Om man jobbar, då kan man få dom i lön.” (S1:2). Pengar finns här i ett ekonomiskt kretslopp, där betydelsen av pengar framgår av vad de ger möjligheter till:

Pengar, pengar behöver man, när du behöver köpa något. Om du verkligen måste köpa något, eller om det inte finns pengar i ett land, kan människorna byta saker. Bygg något bra och byt sedan sakerna och då har du många saker. (Ö:10)

Pengar inte bara är något, utan är en *del av* ett vidare eller mer omfattande system där pengar ger möjlighet till en form av byteshandel: ”Det är grejer som, alltså, man kan betala med pengarna. Alltså, det är som ett byte. Alltså, om jag får pengar, så får du typ en glass. Eller något sånt.” (S1:9). Det betyder också att de som inte har pengar, hålls utanför dessa möjligheter, eller är hänvisade till byteshandel utan mellanledet pengar.

De som inte har pengar, riskerar att kan hamna i en situation där de är beroende av andra människors välvilja: ”Som en, typ, dom som inte har hus och så. Och sitter. Då kan man få lite pengar.” (S2:4). Medan pengar, för dem som har dem, ger möjlighet att ”spara [...] och köpa något trevligt som man verkligen vill ha” (Ö:15).

Har du någonsin själv köpt något?

Några exempel på barnens svar (Sverige och Österrike)

- Ja, min mamma har nog gett mig lite pengar, alltså mynt och jag och min bror köpte bara något på Billa. Ö:2
- Ja. En leksak. Ö:3
- Ja, jag var på semester hos min farfar. Där cyklade jag till butiken fem gånger för att staden är väldigt liten, byn, så att säga, min mamma hade gett mig pengar och hon sa: köp något. Men jag köpte enbart godis. Ö:5

- Nej, förutom när pappa brukar ge mig pengar och sedan går jag till en försäljare, som finns bredvid oss, och köper en kycklingkebab. Ö:7
- Nej, aldrig ensam. Ö:8
- En glass på sommaren och en Playmobil. Jag minns bara det. Ö:16
- Alltså ibland köper jag för det mesta kläder och ibland vissa leksaker eller så. Och kanske även nya skor. Ö:17
- Jag köper ibland saker till matlagningen till min mamma. Och ibland köper jag en ask choklad till mig själv och delar med min syster. Ö:18
- Näe. Eller. Jag kommer inte ihåg. [...] Jo. Jag har handlat på nätet. Jag har handlat kläder på nätet. Men det var för min mammas pengar. S3:1
- Nä. Det var mest mina föräldrar som betalade. [...] De köpte till mig och sedan gav de det till mig. S2:2
- Inte för mina pengar. För jag sparar, för jag får bara saker. Jag har inte köpt. Jo, jo, faktiskt. Glass. När jag var [med] mitt gympalag. När vi var på ett läger. Då köpte jag, vi, glass. Och det var varmt. Då köpte vi själva. S1:7
- Alltså. Inte för mina pengar. För jag, har inte så mycket pengar själv. Men mamma och pappa, de brukar köpa saker åt mig. S1:4

Ofta är någon vuxen med när barnen skall handla något. Detta är naturligtvis inte något att förvånas över, då studien handlar om barn som är 8-9 år gamla. För barnen är det också en ofta uttalad skillnad mellan att handla *själv* eller att göra det tillsammans med, och kanske till och med med stöd av, någon vuxen.

S1:1: Eller jo, det har jag! En gång.

Int: Ok. Vad var det för något?

S1:1: Eh. Jag fick pengar av tandfen. Och det var åtta kronor. Och sen så köpte jag godis som kostade åtta kronor.

Ofta är det just godis barnen kommer ihåg att de köpt själva. Men det kan också vara leksaker eller mat. Ibland får barnen gå ärenden åt sin förälder för att t.ex. köpa mjölk eller annan matvara: ”Jag köper ibland saker till matlagningen till min mamma.” (Ö:18). Det finns även exempel på att barnen handlat t.ex. kläder via internet, även om ”det var för min mammas pengar.” (S3:1). Med undantag från online-shopping, så är det antingen (och oftast) med fysiska pengar som barnen själva betalat eller att deras föräldrar betalat (kontant eller med t.ex. kort) och att barnet i efterhand betalat tillbaka till den vuxne.

Vilka olika sätt finns det att betala för saker som du vill ha?

Några exempel på barnens svar (Sverige och Österrike)

- Hon betalar för det mesta med bankomaten. Ö:1
- Med kort. Med, kan jag inte komma på någonting. Endast kort. Ö:4
- kupongen Ö:9
- Um, byta. Byta saker. Ö:10
- Man tar sin plånbok och öppnar den och ger två euro eller lite mer. Då får du tillbaka något, men inte allt. Ö:12
- Jag tror med mobiltelefonen. Och kreditkort. Och med pengar. Ö:15
- Typ en sedel. [...] Det finns också mynt. Det finns cent och det finns också euromynt. [...] bankomatkortet. Ö:17
- Man kan använda swish. Man kan blippa med kort. Man kan, ja. Det är typ det. Och så kan man använda vanliga, typ, sedlar och pengar. Vanliga. S2:7
- Jag vet inte. S2:2

- Man kan ju låna av banken. [...] Alltså, man får ju lite pengar. Så lämnar man in lika mycket som fick förut. Så tror jag det är. S1:7
- man, det kanske inte är världens bästa sätt att få pengar på, men att sitta och tigga. S1:8

Barnen i studien kan beskriva olika sätt att betala, även om det varierar mellan barnen hur många olika sätt de känner till, är det oftast just pengar i termer av sedlar och mynt de först berättar om. Detta är då det fysiskt konkreta sättet, där pengar i en traditionell form (men alltså fortsatt symboler för ett tänkt/överenskommet värde) är s.a.s. synliga.

Medan de österrikiska barnen ofta nämner ”bankomatkort” som ett betalningsmedel, pratar de svenska barnen om swish. Detta samtidigt som flertalet av de svenska barnen (8-9 år gamla) inte själva har en mobiltelefon med denna möjlighet.² Noterbart är vidare att några barn ser att ett alternativ till att betala för saker de vill ha, är att byta varor eller tjänster.

Om varors olika pris

Några exempel på barnens svar (Sverige och Österrike)

Här har vi valt att inte återge enskilda citat, då frågan har en komplexitet som gör det svårt att redovisa dem på ett sådant sätt. Vi har istället valt att låta analysen innehålla ett relativt stort antal citat.

Innan vi går in på vad barnen svarade på frågorna om olika varors pris, behöver vi göra några reservationer. Dels ställdes frågan väldigt olika till de svenska respektive de österrikiska barnen. De förra ombads reflektera över varför en kickbike respektive ett datorspel har ett visst pris (ca 500 kronor i

² Det är vanskligt att göra kvantifieringar utifrån ett så begränsat empiriskt underlag som denna studie är. Men givet hur barnen svarat på frågan ”har du en mobiltelefon?” är det fyra av tio som svarar ”ja”. Detta matchar relativt väl statistisk data från Svenskarna och Internet 2019: där är det 46 % för barn 8 år gamla, och 68 % för barn 9 år gamla som har en egen mobiltelefon. Se: <https://svenskarnaochinternet.se/rapporter/svenskarna-och-internet-2018/barn-och-internet/egen-mobiltelefon-borjar-sprida-sig-i-forsta-klass/>

detta exempel) (se också Hernwall & Söderberg). Medan de österrikiska barnen snarare fick frågan om det var rimligt att de har samma pris/värde. Dels att det var knepigt, i den svenska delen av studien, att nå det snarast filosofiska djup som var tänkt: Varför-frågan var avsedd att uppmuntra till reflektioner kring prissättning kontra t.ex. arbetsinsats, materialkostnad, etc. och hur detta kan variera mellan fysiska och digitala produkter. Nu blev det snarare en fråga som tolkades som ”vem som bestämmer priset”. Men tolkat på det viset, så finns här intressanta svar.

Det är alltså vanskligt att jämföra svaren, då de två grupperna av barn egentligen svarat på olika frågor. De två gruppernas svar kommer därför att redovisas var för sig.

De österrikiska barnen

Barnen i den österrikiska delen av studien fick se båda bilderna samtidigt, där frågan formulerades som om det är rimligt att en kickbike och ett datorspel har samma pris eller värde.

Att de två produkterna har i stort samma pris är inte något som egentligen är problematiskt för barnen. Däremot kan de tycka att storlek (och då att ju större desto dyrare), eller hur populärt (”coolt”) något är, har betydelse för prissättningen. Även om själva tillverkningsprocessen har betydelse:

Sparkcykeln är värd mer eftersom den är handgjord. Och apparaten gjorde faktiskt bara online-spelet. (Ö:11)

En ytterligare aspekt är hur produkten används:

Jag tror att online-spelet kostar 50 euro för att man kan spela och inte bara ensam utan också med sina vänner. Och man kan titta på något. [...] Och du kan göra tricks på sparkcykeln. Och om sparkcykeln är av bättre klass, då är den dyr, brukar man säga, om man kan göra bättre tricks. T.ex. hoppa och så. (Ö:12)

Men ibland är det bara så enkelt som att: ”Vissa saker är ibland lika dyra.” (Ö:17).

De svenska barnen

Om de österrikiska barnen ombads fundera över prissättning kontra värde (vi kan benämna det som rimlighet), var frågan till svenska barnen snarare formulerad som en fråga om vad - eller vem - som avgör olika varors pris (grunder för prissättning). De svenska barnen visades först bilden med kickbike/sparkcykel och fick resonera kring prissättningen av denna, för att därefter visas bilden med datorspelet (Nintendo Switch) och där resonera på motsvarande sätt.

Någon *extern aktör* bestämmer: ”Alltså, jag tro det är kommunen som bestämmer hur mycket den skall kosta.” (S3:2). Här är det viktigt, vill vi understryka, att det väsentliga inte är vilken denna aktör är, eller som här om S3:2 har koll på vad som ligger i en kommuns ansvar, utan just att varors pris bestäms av en enskild aktör.

Butiken själv, eller de anställda, bestämmer: ”Det, dom som är, jobbar i butiker.” (S3:4).

De som *tillverkat* produkten bestämmer: ”Det är väl, kanske, dom som har gjort sparkcykeln, eller kickbiken. Eh, det är väl dom som bestämmer, tror jag.” (S2:7). När förknippat med detta argument, är att de som tillverkat varan skall ha någon form av ersättning (eller lön):

För det är [...] det är någon som har gjort sparkcykeln. Som då måste tjäna pengar. För att, dom måste ju ha ett jobb. Som sedan, den gör saker, som sedan den säljer. Som sedan någon köper. Och då kan ju den inte bara göra saker och ge, utan, då måste man ju betala. ... (S1:8)

Här ger S1:8 också uttryck för att pengar, varor och (löne)arbete finns i ett system (jfr ovan; förklara för person från annat land + diskussionen nedan).

Tillverkningsprocessen och/eller *material* avgör priset. Detta kan du handla om att något är elektriskt, eller är krångligt att göra: ”För att, det, jättekomplicerade typ, elektronik. Som är inne i det där lilla spelet.” (S2:3). Det kan också handla om hur lång tid något tar att tillverka eller värdet i varans beståndsdelar (material):

Det första är det för att den är gjord av stål. Och stål är ju värt mycket. Eller, stål eller metall, jag vet inte. Men, och sedan är det hjul som kanske kostar trehundra femtio styck. Och, brädan och

hela kickbiken i stål, kanske. Fyrahundra femhundra. Och handtagen. (S2:3)

I vilken grad en produkt är *eftertraktad* (jfr ”cool” ovan) eller känd påverkar priset:

Det kanske är för att, det är ganska många som vill ha sparkcyklar. Så, eh. När det kostar mindre, så brukar sparkcyklarna ta slut, när det är många som köper sådana. Fast, när det blir högre pris, så är det inte så många som köper sådana. Så det blir några kvar till andra personer. (S2:1)

Det är viktigt att understryka att även om några barn anger ett skäl till prissättningen, är ofta denna prissättning grundad i en kombination av olika orsaker: ”Affären bestämmer det. Om den är populär eller inte. Om den är populär kan den kosta dyrare, om den inte så kan den kosta mindre.” (S2:4)

Pratar ni om pengar i er familj? och Är pengar viktigt?

Här har vi samlat svaren på två frågor i enkäten. De intervjuade barnen funderar över med vem och hur de eventuellt talar om pengar. De reflekterar också tillsammans med intervjuaren över om pengar är viktiga och i så fall för vad.

Några exempel på barnens svar (Sverige och Österrike)

Nedan citat från de som svarat ja på denna fråga³

- [i skolan] Om sedlar och sådant: Oj, vad mycket pengar det är och sådant. Ö:1
- [i familjen] Ja, när, äh när det står euro i en bok och man måste betala något där. Ö:2

³ Eftersom detta inte är en studie som uppmärksammar frekvenser (jfr metodpresentationen), så räcker det med att konstatera att några barn svarar ”nej” på frågan. Detta resonemang är tillämpligt även på några av frågorna nedan.

- [i familjen] Ibland ja och ibland inte.[...] Alltså, när man pratar om pengar, alltså en gång ville jag ha något och min mamma sa till mig att jag bara kan köpa med mina egna pengar. Vi pratade om det och sedan sa jag ok. Och sedan i övermorgon eller något så gick vi redan och köpte leksaker. Det var lördag eller söndag, jag minns det inte så bra. Ö:3
- [i familjen] Nej, men jag lär mig. [...] Jag lär mig hur man går och handla, men lärde mig bara en gång, eftersom vi har lov och har tid att göra allt. Sedan lärde jag mig det med min mor och min mor sa, om något kostar mindre och du, om något, om något, kanske en smörgås kostar 2 euro 90 cent, 99 cent, då, då kan du även ge mer så att du inte ger mynt till kassörskan. Ö:9
- [i familjen] Um, nej. Jag pratar inte, bara, bara ibland, bara, um, bara ibland, um, för min pappa går, min pappa ger mig alltid på lördagar, på kvällen, när han är klar med jobbet, han ger mig, och min bror alltid 10 euro men jag pratar aldrig med min mamma om pengar. [...] för jag är inte intresserad av pengar. Ö:10
- [i familjen] Ja, ibland. Mhm ... ja det var ju något. Ja, till exempel om jag önskar mig något, måste vi alltid veta, jag vill alltid veta, hur mycket det kostar. Jag vill inte att hela familjen bara ska spendera pengarna på mina önskemål. Det är därför jag ibland inte berättar för dem. [...] Jag menar till exempel något onödigt. Nu ska jag bara ge ett exempel: Om jag till exempel vill ha ett jättestort hus eller en jättestor glass. Du köper bara glassen och äter den. Och pengarna förblir hos säljaren. Ö:11
- [med vänner] Kanske lite numera. [...] Hur mycket får din far eller något liknande. [...] Ja. Men jag ville inte säga det för det är en hemlighet. Är det så för dig också att det är en hemlighet? Egentligen borde man inte få veta det närmare. Ö:12
- [med vänner] Ja, jag pratar ibland med min väninna, ibland med min vän om pengar och jag pratar med många vänner om pengar, ja. [...] Ja, de pratar bara om var de köpte något nytt. Och ibland berättar jag om

hur jag köpte något nytt och hur mycket det kostade, men inget annat. Ö:13

- [i familjen] Att min pappa ger mig pengar när han kommer hem från jobbet. Jag har alltid fått det. Ö:20
- [i familjen] Näe, inte jättemycket. Bara om man, bara om det är någon som typ vill ha något som är jättedyrt, som man inte typ har användning till. Som går sönder ganska lätt. Då brukar vi prata lite om vad är det värt, och så. Varför det är värt att ha det så kort tid. Och handla för så mycket pengar. S3:1
- [i familjen] Inte så jättemycket. Men, ibland, så pratar vi, brukar vi prata om. Nu får du, veckopeng, eller nu kan du, får du lite högre veckopeng, för att du hjälpt till extra mycket hemma. Eller så. Då brukar vi prata om ... S2:7
- [i familjen] Ja, när vi typ betalar skatt. Hur mycket det kostar. S2:4
- [med vänner] Nä, inte så mycket. Ibland när vi skall köpa ett spel. S2:4
- [i familjen] Aldrig! Mamma och pappa säger att det är fult att prata om pengar. S1:5
- [i familjen] Näe, faktiskt inte. Men det är bara liksom så här. Eller säger inte så mycket pengar, utan, säger, "får jag köpa det där", eller "får jag köpa det där" liksom. S1:7
- [med vänner] Näe, mest bara vad man skulle vilja ha. Och vilja köpa. När man blir stor. Som stort hem med pool. Nåt sånt. Eller en hund. Katt. Eller något sånt. [...] Men man. Man pratar ju, eller jag. Jag vet ju inte vad dom andra pratar om, men. Jag pratar i alla fall inte. Och vad jag hör av mina vänner, så pratar inte vi om pengar. S1:8

En del i att undersöka barns förståelse för begreppet pengar är att ställa frågan om det är någonting som upplevs som viktigt i barnets liv.

Är pengar viktigt?

Några exempel på barnens svar (Sverige och Österrike)

Nedan citat från de som svarat ja på denna fråga

- Inte så viktiga. Jag får mina pengar en gång i veckan och sedan väntar jag till nästa vecka och sedan får jag dem igen. Sedan får jag igen en dag i veckan, sedan får jag, alltså jag får dem alltid på måndag, så jag fick fickpengarna igår, sedan lägger jag dem i min spargris, för jag sparar dem och spenderar dem inte, och ehm, ja, då väntar jag till nästa måndag, då får jag dem igen och så vidare. Ö:7
- Ja. [...] För inköpen, mat och andra saker. Till exempel, om man, om man inte har några pengar, har man, då dör man, för då har man ingenting. Ö:8
- Inte särskilt. [...] Till exempel, om du spenderar pengar på något och sedan kanske förlorar något en dag och då har du tappat det. Och sedan är det borta. Ö:15
- Ja. För om du tjänar pengar kan du också köpa dig flera saker. Ja, du kan också köpa dig mycket. Ö:17
- Ja. Nu när man är barn kanske det inte är jätteviktigt, eftersom man ofta har föräldrar som betalar maten, och. Ja. Släktingar som gör det. Men sen när man blir större, då kanske det blir lite viktigare. Eftersom att då måste man ju ha hem, mat. Och då kan ju inte ens föräldrar betala hela, halva livet. Åt en. S1:8
- Nä, inte så viktigt. Om man fyller år, eller på julafton. Då kan man ju också få grejjer. Man behöver, alltså, pengar kan ju vara viktigt, om man behöver en slags grej. Om man är törstig, och mamma eller pappa inte har råd. [...] om man behöver det jättemycket, så är det värt, mer. S1:9

- Om man skall köpa något så är det viktigt. Fast annars är det inte så viktigt. S1:1

Det korta svaret på frågan om barnen pratar om pengar med familjen, eller med vänner, är ”nej”. Oftast gör de inte det, även om det förstås finns exempel på motsatsen. Däremot är pengar viktigt, framför allt i betydelsen att de ger mat och husrum. Men annars upplever de inte pengar som särdeles viktigt.

I familjen förs emellanåt samtal om vad saker kostar som barnen önskar sig. Eller, möjligen, om veckopeng eller liknande. Sedan finns ett par exempel på att de har ett mer lekfullt förhållande till pengar, som att någon vuxen gömmer pengar och som barnet får om det hittar dem. Eller att göra lekfulla övningar i syfte att barnet skall lära sig mer om olika sedlars och mynts relativa värde.

När barnen pratar med varandra om pengar, är det framför allt när de berättar eller diskuterar vad något kostar.

Har du egna pengar?

Några exempel på barnens svar (Sverige och Österrike)

Nedan citat från de som svarat ja på denna fråga

- Ja. Just nu har jag bara en eller två euro eftersom vi gick till pengarräknaren [på banken] sist och då finns det inte så mycket pengar kvar. Ö:1
- Ja. Från min mamma eller min pappa. Ö:5
- Mhm. Från min bror. Ö:8
- Jag har sparat sen tidigare. Ö:11

- Ja. [...] Alltså på min åttonde födelsedag fick jag mycket pengar och det samlade jag in. Och ja, min pappa gav mig lite mer från banken och sedan gick jag och handlade. Ö:17
- Ibland får jag en tia för att hjälpa hemma. Typ städa mitt rum. Och ibland får jag, eh ... en tjuga eller femton kronor för att, i veckopeng. S2:3
- Jag vet inte om det är månadspeng eller veckopeng. S1:7
- Ja, egentligen brukar vi köra veckopeng på söndagar, men mamma och pappa brukar vara lite, eller. Jag. Brukar vara lite slarvig med det. Så ibland, så det brukar bli varannan söndag istället. S1:8

Huruvida barnen har egna pengar eller inte, är delvis redan besvarat ovan: Vecko- eller månadspeng förekommer, även om inte alla barnen har det. Att inte få pengar regelbundet hindrar inte barnen från att ändå köpa saker: ”Nej. Alltså min mamma brukar köpa mig något.” (Ö:19)

De österrikiska barnen har nästan alla en mobiltelefon. Inget av barnen har ett eget bank- eller betalkort.

Sparar du pengar själv?

Några exempel på barnens svar (Sverige och Österrike)

Nedan citat från de som svarat ja på denna fråga

- Jag väntar bara tills min sparbössa är nästan för tung och jag inte längre kan bära den. Ö:1
- Jag ger det, när kassan ger oss pengar, så ger jag det bara till min mamma eftersom min mor inte har så mycket pengar. Ö:2
- Hittills har jag sparat dem. När Corona är över vill jag gå på Familypark och för det måste jag köpa mitt eget Familykort. Ö:5

- Ja och då kan jag köpa saker. Faktiskt allt jag vill. Många sötsaker, många leksaker, ett djur. Ö:13
- Ja. [...] Jag vill få ihop mer. Min bror har mycket. Vi vill samla och sedan få sedlar. Ö:19
- Ja, det gör jag. [...] Oftast är det ju till lite större grejjer, med mina kompisar. [...] vi skulle äta lunch tillsammans. En studiedag. Då skulle vi gå till max. Då köpte vi hamburgare och läsk. Och pommis frites. S2:7
- Jag brukar spara pengar, som jag får i present, när jag fyller år eller någonting. I julklapp. Dom sparar jag. Men om jag får typ, såhär, hundra kronor i varje vecka, till exempel. Då kan jag ge det till Röda Korset. Eller några fattiga barn. S2:1
- Men, jag sparar ju pengar nu. Jag har kanske köpt en drönare för, en drönare som kostade ganska mycket. Pengar. S1:5

Även om inte alla barnen sparar just för tillfället, är det ett bekant fenomen för dem. Flera av barnen sparar pengar mer eller mindre regelbundet, utan att egentligen ha något specifikt mål. Sparandet kan ske i en plånbok, i ett konto som föräldrarna ansvarar för, eller helt enkelt i en sparbössa. Detta ser vi hos barnen från såväl Sverige som Österrike.

Det verkar som att ju mer viktigt, och kostsamt, det är som de sparar till, desto större är sannolikheten att de har en uppfattning om hur lång tid det kommer att ta innan de har sparat ihop till detta. Här kan tidsrymden för detta sparande vara omfattande:

Jag sparar till en hund, men pappa [...] säger att jag måste spara i ganska flera år, bara. Ganska många år, än bara tre fyra veckor. (S1:8)

Jag sparar till den dator som kostar fem tusen kronor. [...] Just nu är jag uppe i två tusen. Så jag tror att det kommer att ta ett eller två år till. (S1:5)

Här är inte platsen att fördjupa sig i barns tidsbegrepp. Men att spara till något som kan ta flera år att spara ihop till, torde vara förknippat med inte bara uthållighet utan också en stark önskan om just, som här, en dator eller en hund.

Sparande kan också vara ett mål i sig:

Ö:8: Jag sparar dem.

Int: Ja? Vad sparar du dem till?

Ö:8: Eftersom de är något viktigt.

Int: Ja. Så du sparar helt enkelt, för att ha pengarna?

Ö:8: Ja.

Att spara pengar kan vidare vara ett uttryck för att vara redo, att ha resurser när något attraktivt dyker upp:

För att om det kommer upp någonting som jag vill ha, då kan jag, kanske köpa det för de pengarna jag har sparat. (S2:3)

Även om inte alla barn i studien vare sig sparar eller har mer elaborerade resonemang om vad pengar är, är det tydligt att flera barn har tagit i anspråk begrepp och strategier förknippade med den finansiella marknaden de växer upp i.

Det finns ju också pengars värde, och så. Att man inte skall, man skall inte slösa bort alla. Typ en halv del av sina pengar. (S3:2)

Diskussion

Den avslutande diskussionen kommer att vara uppdelad i tre delar: (i) en reflektion kring studien, upplägget och hur detta kan ha influerat resultaten, (ii) en sammanställning i punktform av några av de mer centrala resultaten från studien samt (iii) några funderingar om vad skulle kunna vara områden för fortsatta studier.

Reflektion kring upplägget

Totalt 40 barn i åldrarna 8 till 9 år har intervjuats för denna studie. 20 barn i Sverige och 20 i Österrike. Medan intervjuerna i Sverige genomfördes med barn från tre olika skolor, och av en forskare, är alla de 20 österrikiska barnen från två klasser på samma skola. Här är det en lärare som genomfört

intervjuerna. Som underlag för intervjuerna användes en gemensam intervjuguide. Intervjuerna har transkriberats ordagrant, och de österrikiska intervjuerna har översatts från tyska till svenska.

Detta upplägg ger möjligheter till dels jämförelse mellan barn från två olika kulturmiljöer (skilda språk, skillnader i finansiell praktik, etc.), dels att intervjuer som sådana ger möjlighet att nå ett större djup än t.ex. enkäter eller mätningar (av t.ex. finansiell kompetens).

1. Begrepp vi använder påverkar hur något kan förstås, och vad som blir möjligt att säga. T.ex. visar det sig att frågan "har du själv köpt något?" av några barn initialt tolkades med betoning på "själv", varför de svarade "nej" på frågan - även om de själva betalat med sina pengar. Detta då någon förälder varit med dem när de var i affären. De var alltså inte själva. Begrepp vi väljer och språket vi använder kan ha stor betydelse för vad som är möjligt att uttrycka. Här ger då intervjun en möjlighet att följa upp, tränga djupare, komma närmare informantens tanke- och erfarenhetsvärld.
2. Är det barnens förståelse som vi får ta del av, eller upprepar de endast vad vuxna sagt? Svaret är, vill vi påstå, "ja" på båda frågorna, samtidigt. Detta då vi rör oss med begrepp från en annan värld än deras egen – och så är det ju egentligen alldeles oavsett fält! Det ligger helt enkelt i att vara barn att erövra nya begrepp och kunskaper, att bli s.a.s. kulturaliserad (att nå ny/djupare kunskap). Så även om vissa begrepp kan vara lite "otympliga", är fenomenen som sådana inte obekanta för barnen i den här studien (vilket vi också visat i tidigare studier, av barn 10 till 12 år gamla).
3. Även om vissa begrepp kan användas på ett lite underligt sätt (och sannolikt inte hade kunnat passera som godkänt på ett test av ordförståelse), så finns ofta en förståelse av – och intresse för – hur fenomen hänger samman i vad vi kan benämna som ett ekonomiskt system. Återigen ger alltså intervjun goda möjligheter att tränga djupare.

Centrala resultat

Här skall vi förstås ha den övergripande frågeställningen *Hur förstår barn i åldrarna 8 till 9 år, i Sverige och i Österrike, fenomenet "pengar"?* i minnet.

1. Sammantaget har flertalet barn en utvecklad förståelse för fenomenet pengar, och relaterade begrepp. Även om det på individnivå kan vara stora variationer i hur denna förståelse s.a.s. ser ut (eller verbaliseras), finns det också barn som ger uttryck för en mer elaborerad förståelse där pengar sätts in i ett bredare finansiellt sammanhang (kretslopp, marknadskrafter, etc.). Som vi påtalat ovan, kan det vara helt avgörande med uppföljande frågor för att kunna avtäcka en sådan djupare förståelse. Detta då barnens ordval kan leda den vuxna intervjuaren fel, men också att intervjuarens begreppsval initialt kan vara svårtolkade för barnen. För att lära mer om hur barn förstår ett begrepp behöver vi både lyhördhet, flexibilitet och envishet att fortsätta fråga för att nå djupare i hur individen tänker, förstår och menar.
2. Även om de österrikiska barnen oftare nämner bankomatkort än de svenska barnen, är upplägget i intervjuerna också något olika, varför det inte går att säga något säkert om att detta är generella skillnader mellan barn i Österrike och Sverige.
3. Det finns tendenser till att barnen i den österrikiska delen av studien oftare associerar ordet "pengar" till fysiska pengar, olika valörer, typer av pengar (sedlar, mynt). Men, troligen är detta en intervjuareffekt, där den som ställde frågan var en bekant lärare: Frågan och inte minst svaren bör, menar vi, ses i ljuset av en skolkontext.
4. Även om det ligger utanför denna studie, är det rimligt att anta att bankomatkort och swish representerar samma grad av abstraktion i förhållande till funktionen "betala". Men samtidigt är en mobiltelefon (som ju i praktiken krävs för swish) mycket mer personlig än ett betalkort, varför det är en öppen fråga hur artefakten (bankomatkort, mobiltelefon, etc.) de facto påverkar individens förståelse och relation till pengar.

5. Flertalet barn säger att det inte pratar om pengar hemma (eller med kamrater). Men hur skall detta förstås, när (om) de samtidigt har en förståelse för pengar och ekonomi? Sannolikt är svaret så enkelt som att de inte pratar specifikt om *pengar*, däremot vad saker kostar, osv. Men här finns en ytterligare nivå, som handlar om på vilket sätt pengar (och samtalet om ”pengar”) är närvarande i deras värld. Dels att pengar ofta är del av ett mer eller mindre kontinuerligt flöde (alldeles oavsett om de har veckopeng eller inte), dels att flera barn ger uttryck för att de redan har de saker de vill ha.
6. Pengar är en möjlighet till trygghet (hus, mat), och som även kan ge andra trygghet (skänka/tigga). Men också att kunna köpa det eftertraktade (mobil, dator, häst ...).
7. Några barn ser att ett alternativ till att betala för saker de vill ha, är att byta varor eller tjänster. Detta skulle då kunna betyda att dessa barn avkodat pengar funktion, där pengar s.a.s. är ett mellansteg mellan behov och vara. (se också nedan)
8. Vilka skillnader kan vi då, via denna studie, se i de svenska och de österrikiska barnens förståelse för pengar? Med reservation för hur intervjuerna genomfördes, och vem som gjorde dem (relation till barnen, etc.), så är det små eller inga avgörande skillnader. Att de österrikiska barnen har en annan närvaro till bankomat kort (vilket ju också inbegriper ”ta ut” pengar), är lika självklart som att de svenska barnen har det till swish. Möjligen hade intervjuer som gått än mer på djupet kunnat fånga upp fler nyanser.

Med detta som underlag, vad skulle kunna vara områden för fortsatta studier?

Fortsatta studier

Vår erfarenhet är att barn och privatekonomi är ett fält som är sparsamt studerat/beforskat inom en mer kvalitativt orienterad forskning, och som tar

utgångspunkt i barnens perspektiv. Därför, och med stöd i argumenten ovan, ser vi några områden som skulle kunna vara extra intressanta att studera.

1. Hur "avkodar" barn i olika åldrar och olika bakgrund fenomenet "pengar"? Vilken roll/funktion, och vilken betydelse, har "pengar" för barn i olika åldrar, och med olika kulturbakgrund? Påverkar familjens ekonomiska situation barnens förståelse?
2. Att utifrån ett hållbarhetsperspektiv studera på vilket sätt barn, i olika åldrar, förstår fenomen och begrepp som "varor", "tjänster" och inte minst "delningsekonomi". Liksom vi diskuterat i ovan är det inte begreppen som sådana som är det avgörande, utan just fenomenen och om/hur de s.a.s. tar form i barns livsvärldar. Materialet som redovisats i denna studie av barn i Sverige och Österrike väcker tankar om hur "byta" får betydelse för barnen, inte bara i relation till pengar som värdebärande medium men också i direkt bemärkelse: att byta en begagnad cykel mot en begagnad snowboard, etc.
3. Barnen i denna studie noterar att några får pengar genom att be om dem och de talar också om att ge bort så att andra ska få känna trygghet. Barns förståelse av gåvan som fenomen är därför både intressant och viktigt att studera vidare.

Litteratur

- Agarwal, S., Amromin, G., Ben-David, I., Chomsisengphet, S., & Evanoff, D. D. (2010). Financial counseling, financial literacy, and household decision making. Pension Research Council WP, 34.
- Agarwal, S., Driscoll, J. C., Gabaix, X., & Laibson, D. (2009). The age of reason: Financial decisions over the life cycle and implications for regulation. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2009(2), 51-117.
- Collins, M. J., & Odders-White, E. (2015). A Framework for Developing and Testing Financial Capability Education Programs Targeted to Elementary Schools. *The Journal of Economic Education*, 46(1), 105-120.
- Danes, S. M., & Haberman, H. (2007). Teen financial knowledge, self-efficacy, and behavior: A gendered view. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 18(2).
- Gerardi, K., Goette, L., & Meier, S. (2013). Numerical ability predicts mortgage default. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110(28), 11267-11271.
- Hernwall, P., Hullgren, M., & Söderberg, I.-L. (2017). *Barn och digital ekonomi. Hur lär barn om pengar och ekonomi i ett digitalt sammanhang?* (TRITA- KTH-Cefin-SR-16-SE). Stockholm, KTH.
- Hernwall, P., Hullgren, M., & Söderberg, I.-L. (2018). *Barns utvecklade förståelse av ekonomi – och utvecklingen av ett lärarstöd* (TRITA-ABE-RPT-186). Stockholm, KTH.
- Hernwall, P., & Söderberg, I.-L. (2019) Elevers förståelse av grundläggande privatekonomiska principer – implikationer för undervisning i HKK. *Forskning om undervisning och lärande*, vol 7, nr 2, 111-136.
- Hernwall, P., & Söderberg, I.-L. (2020) Teaching about Personal Finance in HCS – Suggestions from a Design-Based Research Approach. *Designs for Learning*, 12(1), 29–44. DOI: <http://doi.org/10.16993/dfl.142>
- Kaiser, T., Lusardi, A., Menkhoff, L, and Urban, C.J. (2020). Financial education affects financial knowledge and downstream behaviors. NBER Working Paper No. 27057, April.
- Lusardi, A. (2015). Financial literacy: Do people know the ABCs of finance? *Public Understanding of Science*, 24(3), 260-271.
- Lusardi, A., & Tufano, P. (2015). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *Journal of Pension Economics & Finance*, 14(4), 332-368.
- Näsman, E., & Gerber, C. von. (2003). Från spargris till kontokort: barndomens ekonomiska spiraltrappa : [slutrapport från forskningsprojektet För liten för pengar].
- Schug, M. C., & Birkey, C. J. (1985). The development of children's economic reasoning. *Theory & Research in Social Education*, 13(1), 31-42.

Sherraden, M. S., Johnson, L., Guo, B., & Elliott III, W. (2011). Financial capability in children: Effects of participation in a school-based financial education and savings program. *Journal of Family and Economic Issues*, 32(3), 385-399.

Sosin, K., Dick, J., & Reiser, M. L. (1997). Determinants of achievement of economics concepts by elementary school students. *The Journal of Economic Education*, 28(2), 100-121.

Stango, V., & Zinman, J. (2011). Fuzzy math, disclosure regulation, and market outcomes: Evidence from truth-in-lending reform. *Review of Financial Studies*, 24(2), 506-534.

Suiter, M., & Meszaros, B. (2005). Teaching about saving and investing in the elementary and middle school grades. *Social Education*, 69(2), 92-95.